

УДК 340:1+347.9

СОЛОНЧУК І.В., старший викладач кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6447-246x>.

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ЗАКОНОМІРНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті розглядаються методологічні проблеми змісту понять “інформаційне суспільство”, “інформаційні правовідносини”, “інформаційне судочинство”. аналізуються висновки наукових розвідок з даної проблематики та обґрунтовуються категорії “інформаційні правовідносини” та “інформаційне судочинство”, визначаються тенденції та значення інформаційного судочинства як об’єктивної закономірності інформаційного суспільства, окреслюється коло дискусійних питань сфери судочинства, які ще не врегульовані законодавцем.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, інформаційні правовідносини, інформаційна діяльність, інформаційне судочинство.

Summary. The article is devoted to methodological problems of the concepts “information society”, “information legal relations”, “information court proceedings”, analyzes the conclusions of scientific research on this issue and substantiates the categories of “information law” and “information court proceedings”, identifies trends and values of information court proceedings, outlines the range of issues in the field of justice.

Keywords: information, information society, information legal relations, information activity, information court proceedings.

Аннотация. В статье рассматриваются методологические проблемы содержания понятий “информационное общество”, “информационные правоотношения”, “информационное судопроизводство”, анализируются выводы научных исследований данной проблематики, обосновываются категории “информационные правоотношения” и “информационное судопроизводство”, определяются тенденции и значение информационного судопроизводства как объективной закономерности информационного общества, указываются дискуссионные вопросы в судопроизводстве, которые еще юридически не урегулированы.

Ключевые слова: информация, информационное общество, информационные правоотношения, информационная деятельность, информационное судопроизводство.

Постановка проблеми. Інформаційна діяльність й інформація притаманні сучасному суспільству як невід’ємна складова відносин. Особливої уваги вимагають суспільні відносини, які регулюються нормами права та виникають у різноманітних сферах діяльності. Темпи розвитку інформаційних технологій та переваги щодо передачі, обробки та збереження інформації, що надають ці технології, вимагають від законодавця своєчасного реагування і, як наслідок, розроблення дієвих механізмів регулювання та захисту прав та обов’язків учасників інформаційних правовідносин.

Епоха інформаційного суспільства – нова стадія розвитку людства, започаткована в другій половині ХХ сторіччя [1, с. 76]. Як зазначає Згуровський М.З., Інтернет-технології та інтелектуальні комп’ютерні системи відкрили захоплюючі перспективи для прийдешніх поколінь, оскільки надають доступ до глобальних знань, які перебувають

поза межами локальних й споконвічних контекстів, характеризуються розмаїттям джерел та базуються на глобальній інформаційній інфраструктурі [2].

Прискорені автоматизація, роботизація і комп'ютеризація спричинили корінні зміни соціально-економічних структур, а також відбувся перехід працівників в інформаційну галузь діяльності й в сферу послуг. Сьогодні в суспільстві інформаційною економіка, політика та культура залежать від створення, збереження і доступності інформації не тільки в національному, але і в світовому масштабах [1, с. 77] .

В науковому обігу термін “інформаційне суспільство” використовується вже понад 50 років, проте до сьогодні ще не вироблено уніфікованого розуміння даного поняття, що, в свою чергу, становить методологічну проблему, адже така неоднозначність трактування породжує термінологію, яка не має достатнього наукового підґрунтя і, зокрема, застосовується в сфері судочинства.

Результати аналізу наукових публікацій. Вивчення природи інформаційного суспільства вимагає комплексного підходу, тому наукові дослідження даного питання виконуються в різних напрямках, зокрема з позицій філософії, соціології, політології, економіки та юриспруденції. Останніми роками спостерігаємо підвищений науковий інтерес до поняття інформаційного суспільства, закономірностей та перспектив його розвитку. Дослідженню інформаційного суспільства приділяли увагу Арістова О.В., Баранов О.А., Боєр В.М., Брижко В.М., Бордюгова Т.Г., Виноградова Г.В., Данілюк В.О., Данько Ю.А., Згуровський М.З., Кізляр В.Б., Коваленко Л.П., Копилов В.А., Кормич Б.А., Кохановська О.В., Маріц Д.О., Ліпкан В.А., Павельєва О.Г., Пилипчук В.Г., Скалацький В.М., Сидоренко О.П., Синєокий О.В., Тарасенко Р.В., Фурашев В.М., Штанько В.І. та інші шановні вчені.

Окремо заслуговують на увагу розвідки застосування електронних засобів у судочинстві таких науковців: Білоус В.В., Бринцев О.В., Ємельянов С.В., Заплотинський Б.А., Квасневська Н.Д., Ключевський В.І., Кушакова-Костицька Н.В., Логинова Н.М., Пчелін В.Б., Сердюк І.В., Сердюк Л.Р., Середницька І.А., Ульяник М.М., Якутко В.Ф..

Проте на сьогодні відсутні комплексні дослідження інформаційних відносин у контексті інформаційного судочинства. Тому, як вважаємо, правове регулювання судочинства в інформаційному суспільстві, а також механізми забезпечення права на інформацію при зверненні до суду, потребують подальшого наукового опрацювання.

Матеріал статті є продовженням попередніх розвідок, присвячених особливостям судочинства в інформаційному суспільстві [3 – 7]. Її емпіричною базою є міжнародні та національні нормативно-правові акти. Заслуговують окремої уваги Міжнародні стандарти правосуддя, зокрема інформаційному забезпеченню судочинства присвячені Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів “Судочинство та інформаційні технології”, прийнятий на дванадцятому пленарному засіданні у Страсбурзі 7 – 9 листопада 2011 р. [8] та Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 68 засіданні заступників міністрів 14 травня 1981 року [9].

Метою статті є оцінка наукових підходів до розуміння інформаційного суспільства, обґрунтування понять “інформаційні правовідносини” та “інформаційне судочинство”, представлення пропозиції щодо удосконалення судочинства в інформаційній сфері.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 3 Закону України “Про інформацію”, одним із напрямів державної інформаційної політики України є створення умов для формування інформаційного суспільства [10]. Можемо зробити висновок, що даною

правовою нормою законодавець акцентує увагу на значенні інформаційного суспільства та чітко окреслює пріоритетний напрямок державної діяльності щодо його розбудови. Наукова думка останніх років приділяє все більше уваги інформаційному суспільству: поняттю, етапам формування, ознакам, властивостям, принципам тощо. Сьогодні інформаційне суспільство дедалі активніше досліджується в наукових працях, адже в сучасному розумінні це вже не абстрактне явище, а наше сьогодення. Коли в 60-х рр. ХХ ст. американський економіст Фріц Махлуп використав термін “інформаційне суспільство”, він говорив не про юриспруденцію, а досліджував інформаційний сектор економіки на прикладі США [11, с. 140]. У 1961 р. японський журналіст Тадао Умесао застосував даний термін під час розмови з архітектором Кисьо Курокавою, а пізніше відобразив у статті “Теорія інформаційної індустрії”, де представлено дослідження теорії еволюції, що ґрунтується на перетворенні інформації [12, с. 129]. Але слід зазначити, що з того часу термін “інформаційне суспільство” зазнав трансформації щодо розширення сфери використання у різноманітних галузях життєдіяльності людини. Японський вчений Кохіяма Кенічі у праці “Введення в теорію інформаційного суспільства” (1968 р.) звернув увагу на виникнення телематичного суспільства, тобто суспільства ери інформації. Пізніше японський професор Хаяші Юдзіро у дослідженні “Інформаційне суспільство: від індустріального суспільства до інтелектуального” (1969 р.) пов’язав перехід суспільних відносин до інформаційного суспільства зі збільшенням об’ємів інформації та її обміном за посередництвом інформаційних технологій [12, с. 129-131]. Вагоме місце в обґрунтуванні категорії “інформаційне суспільство” посідають праці відомого японського вченого, директора Інституту інформаційного суспільства Йонезі Масуди, який є родоначальником однієї з концепцій інформаційного права. В роботі “Інформаційне суспільство як постіндустріальне” Масуда ще у 1983 році стверджував, що основою суспільства майбутнього будуть комп’ютерні технології з їх функцією підсилення інтелектуальної праці. На думку Масуди інформаційно-комп’ютерна техніка та технології швидко перетворюватимуться на нову виробничу силу та зроблять можливим масове виробництво когнітивної, систематизованої інформації, технології і знань, а провідною галуззю економіки стане інтелектуальне виробництво, продукція якого накопичуватиметься й розповсюджуватиметься через синергетичне виробництво та дольове використання [13, с. 14].

Суспільство ХХІ сторіччя сміливо можемо називати інформаційним, адже завдяки технічному прогресу широко використовуються інформаційні технології у всіх сферах життєдіяльності людини. Інформаційне суспільство часто називають суспільством нового типу, що сформувався внаслідок переходу від індустріального до інформаційного устрою. Колодюк А.В. характеризує інформаційне суспільство як сучасний стан розвитку, який базується на цивілізаційних здобутках: новітніх соціальних, політичних, технологічних та інформаційних передумовах [14, с. 4]. Завдяки активним дослідженням інформаційного суспільства як явища, сформувалися різні підходи до його розуміння. У загальному розумінні інформаційне суспільство визначається як таке, що має розвинуту індустрію інформаційних технологій, високий рівень інформаційної культури, в якому більшість працівників зайняті виробництвом, збереженням, опрацюванням і реалізацією інформації і, особливо, знань як вищої її форми [15, с. 151]. Даніл’ян В.О. пропонує, з позиції соціально-філософського аналізу, розглядати інформаційне суспільство як якісно новий етап соціотехнологічної еволюції суспільства, що формується в результаті довгострокових тенденцій попереднього соціально-економічного розвитку, який передбачає збільшення ролі інформації, знань та формування, споживання інформаційних ресурсів у всіх системах життєдіяльності суспільства за допомогою розвитку

інформаційно-комунікаційних технологій, які існують у глобальних масштабах [16, с. 22]. Арістова І.В. розглядає поняття інформаційного суспільства як суспільства нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвертацією інформаційних та комунікаційних технологій [17, с. 89]. Цю позицію підтримує Ліпкан В.А. і також характеризує інформаційне суспільство як суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції [18, с. 102]. За висловом Данька Ю.А., інформаційне суспільство – це соціальна й футурологічна концепція, де основним фактором суспільного розвитку є виробництво й використання науково-технічної та іншої інформації; це одна з теоретичних моделей, що використовуються для опису якісно нового етапу суспільного розвитку, в який вступили розвинені країни з початком інформаційно-комп'ютерної революції, а технологічною основою суспільства стають не індустріальні, а інформаційно-комунікаційні технології [1, с. 79]. Баранов О.А. визначає інформаційне суспільство як таке, в якому вся сукупність суспільних відносин з метою підвищення ефективності людської діяльності в різних сферах (політиці, економіці, публічному управлінні, військовій справі, освіті, культурі, розвагах, особистому житті тощо) реалізується на основі максимального використання інформаційних комп'ютерних технологій [19, с. 33]. Неоднозначність наукової думки щодо поняття інформаційного суспільства можемо пояснити еволюцією інформаційного права, а також стрімким розвитком інформаційних технологій, які передають, обробляють або ж зберігають інформацію.

Сучасні відносини, безумовно, мають інформаційне забарвлення. Виник новий напрям життєдіяльності суспільства – інформаційна діяльність, основними видами якої є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації [10]. Як слушно наголошує Кізляр В.Б., сьогодні інформаційна діяльність поширюється на всі сфери суспільної діяльності: політичну, економічну, соціальну, науково-технічну, міжнародну тощо. Водночас, інформаційна діяльність присутня і в тих сферах, які виникли внаслідок даної діяльності, а саме у сфері інформаційних технологій та у кіберсфері [20, с. 114]. Важко уявити відносини, які не породжують інформацію, в яких не присутня інформація чи взагалі не стосуються інформації. А тому значення інформації важко переоцінити, адже вона становить сутність життєдіяльності суспільства. Отже, вироблення єдиного поняття даної категорії є надзвичайно важливим для ефективного регулювання інформаційної діяльності.

За статтею 1 Закону України “Про інформацію”, інформацією є будь-які відомості, дані, які відповідають одному із двох критеріїв: 1) можуть зберігатися на матеріальних носіях; 2) є відображеними в електронному вигляді [10].

У ч. 1 ст. 1 Закону України “Про телекомунікації” спостерігаємо більш просторове розуміння інформації, до якої відносять відомості, які подаються у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб [21].

Як вже зазначалося в попередніх дослідженнях, наразі існує складність щодо єдності розуміння терміну “інформація”, що спричиняє використання даного терміну в різних значеннях [4, с. 28-29]. Пилипчук В.Г. стверджує, що інформація є ключовою складовою інформаційного суспільства та світового інформаційного простору, а тому відсутність єдності в розумінні сутності інформації становить системну проблему [22, с. 17]. Зважаючи на стрімкий розвиток інформаційного суспільства, активізацію інформаційної діяльності в життєдіяльності суспільства, особливого значення набуває нормативне закріплення поняття інформації як юридичної категорії з метою уніфікації розрізнених визначень, які спостерігаємо в сучасних нормативно-правових актах України.

Відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації (інформаційні відносини) регулюються державою. Оскільки дані відносини врегульовані юридично, то, на наш погляд, є доцільним використання в даному контексті терміну “інформаційні правовідносини”. На підставі раніше виконаного наукового дослідження пропонуємо узагальнене визначення інформаційних правовідносин як суспільних відносин, що врегульовані нормами права, які виникають між різними суб’єктами щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації та охороняються державою від порушень [4, с. 35].

Державна інформаційна політика є структурованою та охоплює чітко визначені напрями: 1) забезпечення кожному доступу до інформації; 2) забезпечення кожному рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; 3) створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства; 4) забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб’єктів владних повноважень; 5) створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування; 6) постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів; 7) забезпечення інформаційної безпеки України; 8) сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору. Право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, є правом кожного. Держава встановлює гарантії забезпечення права на інформацію, створенням механізму реалізації права на інформацію, до яких належать: 1) створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів; 2) обов’язок суб’єкта владних повноважень інформувати громадськість та засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення; 3) обов’язок суб’єкта владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації; 4) здійснення державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію; 5) встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію. Водночас, законодавець вимагає, щоб реалізація права на інформацію не порушувала громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. До того ж, нормативно закріплена можливість обмеження права на інформацію, але виключно законом та з наступних підстав: 1) в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку; 2) з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням; 3) для охорони здоров’я населення; 4) для захисту репутації або прав інших людей; 5) для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно; 6) для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [10].

Серед ознак інформаційного суспільства Бринцев О.В. називає переведення максимальної кількості комунікацій звичайної життєдіяльності людини в електронну, інформаційну форму. Однією із таких сфер, де спостерігаємо вказані переведення, є судочинство [23, с. 4]. Як вже зазначалося у попередніх дослідженнях, застосування інформаційних комп’ютерних технологій при здійсненні правосуддя надає можливість підвищити його ефективність, впорядкувати організацію органів судової влади та покращити комунікаційні процеси між судами, учасниками справи та державними інституціями [5, с. 248]. Зважаючи на надшвидкісні темпи інтеграції інформаційних

правовідносин у всі сфери життєдіяльності людини та суспільства, виконавши дослідження, узагальнення та аналіз наукових публікацій, присвячених інформаційним правовідносинам в судочинстві, маємо намір окреслити коло певних проблем, які потребують методологічного розроблення та нормативного закріплення з метою врегулювання суспільних відносин.

В даному контексті видається слушною думка Баранова О.А., який вважає, що певна неоднозначність щодо визначення дефініції “інформаційне суспільство”, яка все ще існує на сьогодні, спровокувала поширення низки недостатньо обґрунтованих термінів (зокрема, терміну “електронний суд”). В цьому аспекті виникає нагальна потреба у подальшому чіткому визначенні основоположних понять, якими оперують дослідники [19, с. 32].

Оскільки інформаційна діяльність є предметом регулювання різних галузей права, в даному дослідженні, ґрунтуючись на узагальненні наукової думки, хочемо звернути увагу на методологічну невизначеність термінології в сфері судочинства. Останнім часом спостерігаємо широке використання терміну “електронний суд”. В зазначеному дослідженні представлена спроба, не претендуючи на однозначність, окреслити проблему доцільності використання даного терміну в інформаційній діяльності у сфері судочинства.

Кушакова-Костицька Н.В. говорить про новий варіант правосуддя – “електронне правосуддя”, яке виникає внаслідок подальшого розвитку сучасної техногенної цивілізації, зокрема, у формі інформаційного суспільства. Електронне правосуддя – це правосуддя майбутнього, яке функціонуватиме на базі інформаційних технологій, але вже сьогодні існує автоматизація певних судових процедур, спрощення інформування зацікавлених осіб через інтернет, засоби мобільного зв'язку тощо. Система електронного судочинства як один з елементів електронного урядування, що розглядається як спосіб організації державної влади за допомогою інформаційних мереж з метою забезпечення функціонування органів влади в режимі реального часу та максимального спрощення і доступності щоденного спілкування з ними громадян, юридичних осіб, неурядових організацій. У даному контексті електронне судочинство автор визначає як використання у судочинстві сучасних інформаційних технологій. [24, с. 104]. Ключевський В.І. говорить про електронне судочинство та електронну систему судочинства [25]. Середницька І.А. та Ульянов М.М. досліджують “віртуальне судочинство”, ототожнюючи дане поняття з поняттям “електронне судочинство” [26, с. 66]. Сердюк Л.Р. наголошує на електронному форматуванні судочинства, яке, порівняно із традиційним, матиме ряд очевидних переваг: покращить гарантії доступу до правосуддя, забезпечить швидкість розгляду судами справ, сприятиме якості судових рішень, забезпечить контроль сторін за розглядом справи та економію судових витрат, посилить змагальність і публічність судових процесів тощо [27, с. 129]. Більшість наукових досліджень з цього питання вивчають можливості застосування та значення для правосуддя інформаційно-комунікаційних досягнень науки та техніки.

На наш погляд, на сьогодні доцільно розглядати інформаційні правовідносини в судочинстві в ширшому контексті, адже складну процедуру формування судів, діяльності суддів та здійснення правосуддя не можна зводити лише до використання електронних технологій. Комітет Міністрів Ради Європи у Додатку до Рекомендації R(81)7 серед принципів, яких рекомендовано додержувати державам-членам у сфері правосуддя, називає захід, який полегшує доступ до правосуддя – інформування громадськості, що передбачає надання громадськості інформації про місцезнаходження і компетенцію судів, про порядок звернення до суду, про процедуру захисту своїх інтересів у судовому порядку. Інформація

загального характеру має бути одержана або безпосередньо в судах, або в іншій компетентній службі чи органі. До інформації загального характеру відносяться: 1) процесуальні норми (за умови, що така інформація не містить юридичних порад по суті справи); 2) порядок звернення до суду та строки, впродовж яких таке звернення є можливим, а також процесуальні вимоги й необхідні в зв'язку із цим документи; 3) засоби виконання рішення суду та, за можливості, про супутні його виконання витрати [8]. Враховуючи ці положення, на наше переконання сьогодні слід говорити про інформаційне судочинство як якісно новий етап судочинства, який охоплює всі інформаційні відносини у сфері судочинства, зокрема як такі, об'єктом яких є інформація, так і ті, які містять чи породжують інформацію. У попередній розвідці запропоновано в поняття “інформаційне судочинство” включати весь комплекс процесуальних дій, а саме подання заяв, скарг учасниками процесуальних дій, прийняття ними рішень, перегляд рішень судами, порядок виявлення, розслідування злочинів, передання матеріалів кримінальних справ до суду тощо, пов'язаних з порядком розгляду та вирішення судом справ щодо спорів, які виникають з інформаційних правовідносин та правовідносин, обумовлених процесами забезпечення обороту інформації [5, с. 249].

Отже, вважаємо оперування терміном “електронний суд” не виправданим, адже в судочинстві важливим чинником, який забезпечує досягнення мети правосуддя, є людський фактор, а саме – суддя як головний учасник судового процесу. Згідно з Міжнародним стандартам правосуддя, судочинство не повинно сприйматися користувачами як суто технічний процес, без його фундаментальної функції, а тому здійснення правосуддя не може бути повністю автоматизованим і є неможливим без участі людини. Судочинство має включати людський фактор, що і становить складову роботи судді, оскільки мова йде про реальних людей та про вирішення їхніх спорів, адже в оцінці поведінки сторін та їх свідків в судовому засіданні найвагомніше значення має саме людський фактор [9]. Саме тому, на наше переконання, в даному контексті доцільно говорити про інформаційне судочинство, в якому є місце і електронним технологіям, і людському фактору.

Висновки.

Підводячи підсумки, зазначимо, що в правовій державі, якою згідно з Конституцією України є наша держава, право на інформацію має бути забезпечене в усіх сферах, а сфера судочинства не може бути виключенням. Кожному при зверненні до суду в порядку статті 55 Конституції України гарантується реалізація права на інформацію [28].

При розгляді та вирішенні справи в суді мають місце інформаційні правовідносини, при чому у будь-якому випадку, а не тільки тоді, коли предметом судового розгляду є інформація. Нормативне врегулювання прав та обов'язків учасників судового процесу, безперечно, має бути. Тому, на наш погляд, доцільно оперувати терміном “інформаційні правовідносини”, що позначатиме закріплення на законодавчому рівні прав та обов'язків учасників цих відносин, а отже, існуватиме можливість застосування заходів державного примусу у випадку невиконання обов'язків чи порушення прав.

Враховуючи стрімкий розвиток інформаційного суспільства, на наше переконання, на сучасному етапі розвитку суспільних відносин, вже слід говорити про інформаційне судочинство як якісно новий етап судового реформування, що передбачає комплексний підхід науковців різних галузей знань. Як слушно зауважує М.З. Згуровський, одним із характерних явищ, притаманних сучасному суспільству, є “інформаційний вибух”, що постійно наростає. Сучасні бази даних, бази знань у різних розділах науки є гігантськими “сховищами” для нескінченних фактів та базових істин, а глобальні

комп'ютерні мережі стали потужним інструментом для високошвидкісного доступу до них з будь-якого куточку світу [2]. Якщо законодавець не враховуватиме темпи розвитку інформаційних технологій та їх можливості, реформування судової системи України ризикує стати "хронічним" процесом без досягнення очікуваних позитивних результатів.

Використана література

1. Данько Ю.А. Теорії інформаційного суспільства в сучасному науковому дискурсі. *Сучасне суспільство*. 2013. Вип. 1. С. 76-84.
2. Згуровський М.З. Шлях до інформаційного суспільства – від Женеви і Тунісу. *ZN.UA*. 2005. № 34. 2 – 9 верес. URL: https://zn.ua/ukr/EDUCATION/shlyah_do_informatsiynogo_suspilstva_id_zhenevi_do_tunisu.html (дата звернення: 19.08.2020).
3. Солончук І.В. Інформаційні правовідносини в контексті цивільного судочинства. *Інформація і право*. № 1(24)/2018. С. 164-173.
4. Солончук І.В. Інформаційні правовідносини: поняття та охорона. *Інформація і право*. № 4(31)/2019. С. 28-36.
5. Фурашев В.М., Солончук І.В. Інформаційне право: інформаційне судочинство. *Право та державне управління*. 2019. № 3 (36). Том 1. С. 241-251.
6. Фурашев В.М., Солончук І.В. Інформаційні правовідносини в судочинстві України у сучасності. *Інформація і право*. № 3(30)/2019. С. 55-64.
7. Солончук І.В. Інформаційне судочинство як елемент державної інформаційної політики та її складової – інформаційної безпеки: мат. I міжнарод. наук.-практич. конференції *Інформаційна безпека: сучасний стан, проблеми та перспективи*, м. Київ, 20 верес. 2019 р. Київ: КПІ імені Ігоря Сікорського, 2019. С. 20-23.
8. Щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя: Рекомендації № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам, ухвалений Комітетом Міністрів Ради Європи на 68 засіданні заступників міністрів 14 травня 1981 року. – (Міжнародний стандарт судочинства). URL: <https://court.gov.ua/userfiles/08.pdf> (дата звернення: 18.08.2020).
9. Судочинство та інформаційні технології: Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів, прийнятий КРЄС на 12-ому пленарному засіданні (Страсбург, 7 – 9 листопада 2011 року). – (Міжнародний стандарт судочинства). URL: <http://court.gov.ua/inshe/mss> (дата звернення: 18.08.2020).
10. Про інформацію: Закон України від 02.10.92 р. № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
11. Кушакова-Костицька Н.В., Сердюк І.В. Інформаційне суспільство: сутність та основні концептуальні підходи. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1. С. 139-153.
12. Японія: 2008. Москва: Аіро-ХХІ, 2008. 312 с.
13. Штанько В.І., Бордюгова Т.Г. Інформаційне суспільство: соціально філософські проблеми становлення: навч. посібник. Харків: ХНУРЕ, 2012. 172 с.
14. Колодюк А.В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к-та політ. наук: 23.00.03. НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. Київ, 2005. 20 с.
15. Информатизация: понятийный словарь терминов и аббревиатур / под ред. Л.С. Винарика, М.И. Крулькевича. Донецк: ИЭП НАН Украины, 2006. 208 с.
16. Дані́л'ян В.О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз): монографія. Харків: Право, 2008. 184 с.
17. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти / за заг. ред. О.М. Бандурки: монографія. Харків: Ун-т внутрішніх справ, 2000. 368 с.
18. Ліпкан В.А., Залізняк В.А. Систематизація інформаційного законодавства України: монографія / за заг. ред. В.А. Ліпкана. Київ: ФОП О. С. Ліпкан, 2012. 304 с.

19. Баранов О.А. Правові проблеми “електронної демократії”. *Інформація і право*. № 1(20)/2017. С. 28-38.
20. Кізляр В.Б. До питання визначення змісту поняття “інформаційні відносини”. *Університетські наукові записки*. 2019. № 69-70. С. 114-123.
21. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.03 р. № 1280-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 12. Ст. 155.
22. Пилипчук В.Г. Системні проблеми розвитку правової науки в інформаційній сфері. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 3. С. 16-27.
23. Бринцев О.В. “Електронний суд” в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Харків: Право, 2016. 72 с.
24. Кушакова-Костицька Н.В. Електронне правосуддя: українські реалії та зарубіжний досвід. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 103-109.
25. Ключевський В.І. Електронне судочинство: шляхи впровадження та зарубіжний досвід. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2020. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2020_1/16.pdf (дата звернення: 17.08.2020).
26. Середницька І.А., Ульяник М.М. Право на суд у “розумні строки” або віртуальне судочинство: майбутнє чи реалії сьогодення? *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 2. С. 66-68.
27. Сердюк Л.Р. Електронне судочинство через призму верховенства права: окремі питання теорії й практики. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Юридичні науки*. 2016. Вип. 1(4). С. 126-129.
28. Конституція України: Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
29. Брижко В.М. Основи систематизації інформаційного законодавства: теоретичні та правові засади: монографія. Київ: ТОВ “ПанТот”, 2012 р. 304 с.
30. Брижко В.М., Фурашев В.М. Інформаційне право та інформаційне законодавство: наукове видання. – (НДІП НАПрН України). Київ: Видавничий дім “АртЕК”, 2020. 288 с.

~~~~~ * * * ~~~~~